

ASMENŲ, SMURTAUJANČIŲ ARTIMOJE APLINKOJE, ĮGALINIMAS: INTERVENCINĖS PROGRAMOS ASPEKTAS

Eglė Sabonienė

Lietuvos probacijos tarnyba

Arūnas Acus

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Straipsnyje analizuojamas artimoje aplinkoje smurtaujančių asmenų įgalinimas įgyvendinant intervencinę programą. Pristatomas smurto artimoje aplinkoje fenomenas teisinės kompleksinės pagalbos šeimai, patyrusiai smurtą, kontekste, smurtautojo elgesio keitimo programų taikymo teorinės ir praktinės prieigos. Šiuo metu Lietuvoje tokios pagalbos teikimą reglamentuojantys teisės aktai daugiausia nukreipti į pagalbos smurtą patyrusiems asmenims užtikrinimą, tačiau paslaugų teikimo keitimo elgesio asmeniui sistema neįsitvirtinusi. Lietuvoje aprobuota smurtinio elgesio šeimoje keitimo „Intervencinė programa smurtautojams šeimoje“. Ji tikslingai struktūruota: ugdomi smurtinio elgesio artimoje aplinkoje atpažinimo įgūdžiai teikiant informaciją apie smurto formas, atliekama smurtinių situacijų analizė, modeliuojamas elgesys šeimoje nenaudojant smurto. Parengti šią programą vykdydysiantys specialistai teigia, kad svarbiausi šios programos efektyvumo elementai yra darbas grupėje, ilgalaikis dalyvavimas programoje, programos vadovų motyvacija ir gebėjimas įgalinti asmenį keisti savo elgesį. Išplėtus šios programos taikymą institucijose, kurios teikia kompleksinės pagalbos šeimai paslaugas, galima prognozuoti smurto artimoje aplinkoje prevencijos efektyvumą.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: smurtas šeimoje, smurtas artimoje aplinkoje, įgalinimas, intervencinė programa smurtaujantiems šeimoje.

Abstract

The authors analyse the empowerment of domestic violence abusers from the perspective of an intervention programme. They present the phenomenon of domestic violence in the context of complex legal assistance to a family experiencing violence, and theoretical and practical approaches to the application of behaviour-changing programmes. At the moment, the legal acts regulating the provision of such assistance in Lithuania are mainly aimed at ensuring assistance to people who have experienced violence, but the system of providing services to people subjected to violent behaviour is not established. In Lithuania, the Intervention Programme for Domestic Abusers has been approved for changing violent behaviour in the family. The programme is purposefully structured: it improves the skills of recognition of violent behaviour in the family environment by providing information on forms of violence and an analysis of violent situations, and modelling non-violent behaviour in the family. The experts who prepared the programme noted that the most important elements for its effectiveness are group work, long-term participation in the programme, the motivation of the programme leaders, and the ability to empower the individual to change his or her behaviour. The extension of the programme to institutions providing comprehensive family support services can be predictive of the effectiveness of domestic violence prevention.

Received 30/04/2024. Accepted 16/05/2024

Copyright © 2024 Eglė Sabonienė, Arūnas Acus. Published by Klaipėda University Press.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Įvadas

Ilgą laiką smurtas šeimoje buvo laikomas privačiu šeimos reikalu. Tik XX a. pabaigoje jis susilaukė didesnio visuomenės dėmesio. Šeiminis smurtas nagrinėjamas įvairiais aspektais. Smurto kilmė aktuali sociologams, psichologams, pedagogams ir socialiniams darbuotojams. Dažniausiai smurtas aiškinamas asmeninio pobūdžio priežastimis. Tačiau daugelis lietuvių ir užsienio autorių smurto priežasčių ieško ne tik asmeniniu (individo), bet ir socialiniu lygmeniu, t. y. smurtą šeimoje traktuoja kaip *socialinę problemą* (Gilligan, 2002; 2007; Reingardienė, 2001). Smurto šeimoje problemos sprendimą apsunkina informacijos stoka ir tai, kad tik labai nedaug nukentėjusiųjų kreipiasi pagalbos. Paprastai smurtas šeimoje slepiamas, nes nukentėjęs asmuo bijo dar labiau pabloginti situaciją. Be to, dažnai nukentėję asmenys, pasiryžę paviešinti tai, kas vyksta šeimoje, negauna reikiamos pagalbos. Smurto šeimoje pasekmės kelia socialines-psichologines problemas: baimę, stresą, lemia somatines ligas, bendravimo sunkumus. Šiandien jau suvokiama, kad tai ne tik šeimos, bet visos visuomenės problema. Neabejojama, kad smurtas artimoje aplinkoje nepaiso rasinių, etninių ir ekonominių skirtumų, jis gali pasireikšti bet kuriame šeimos gyvenimo etape. Smurtą artimoje aplinkoje suprantame kaip agresyvius fizinius, psichologinius, seksualinius veiksmus ar kitą nusikalstamą elgesį, pasireiškiantį artimoje žmogaus aplinkoje. N. Diršienė ir V. Reikertienė (2008) pateikia išsamią smurto artimoje aplinkoje apibrėžtį, kuri kartu nusako galimus smurtautojo ketinimus ir siekius: smurtas šeimoje pasireiškia agresyviu elgesiu, kuriuo bandoma kontroliuoti kito šeimos nario mintis, įsitikinimus, elgesį arba bausti jį už bandymą pasipriešinti, atsispirti kontrolei. Dažnai kito žmogaus kontrolė pasiekama bauginant, naudojant jėgą.

2011 m. gegužės 26 d. priimtas Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas sudarė teisinius smurto artimoje aplinkoje problemos sprendimo Lietuvoje pagrindus. Įstatymo esmė – su lytimi susijusio smurto, arba vyrų smurto prieš moteris, vykstančio uždaroje, nuo pašalinio stebėtojo akių izoliuotoje šeimos erdvėje, išviešinimo ir užkardymo galimybė, numatant valstybės garantuojamą specializuotą pagalbą nukentėjusiems nuo smurto asmenims, kurių didžioji dalis, remiantis tuometine statistika, buvo moterys ir vaikai (Michailovič, 2018). Jau pirmaisiais įstatymo įgyvendinimo metais padėti konstruktyvaus pagalbą teikiančių NVO, policijos ir valstybės institucijų bendradarbiavimo pamatai. Praktika atskleidė, kad pasirinktas apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje modelis yra teisingas, nes vis daugiau asmenų ryžtasi paviešinti artimoje aplinkoje patiriamą smurtą. Praktika,

kada teisinėmis priemonėmis siekiama suteikti smurto aukai reikiamą pagalbą ir apsaugą nuo tolesnių smurtinių veiksnių, tarp jų ir įpareigoti smurtautoją gyventi atskirai nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu (Lietuvos BPK 1321 str., 2002), nesprendžia smurto problemos nei asmeniniame, nei socialiniame gyvenime. Išsiskyrimas su partneriu yra dalinis problemos sprendimas, nes dažnai tai nenutraukia smurto prieš nukentėjusį asmenį, juo labiau negarantuoja, kad smurtas nepasikartos santykiuose su kita partnere. Moksliniai tyrimai atskleidė, kad nuo smurto nukentėjusios moterys dažnai pasilieka su savo smurtaujančiais partneriais. Apie 70 proc. nukentėjusių asmenų teigia, kad norėtų ne skirtis su smurtaujančiu partneriu, o siektų jo elgesio pasikeitimo (Michailovič, 2018).

2013 metais Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu patvirtinta „Valstybinė smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 metų programa“. Strateginis programos tikslas – valstybiniu mastu mažinti smurto artimoje aplinkoje lygį. Šioje programoje jau kalbama ne tik apie kompleksinės pagalbos smurtą patyrusioms aukoms teikimą, bet ir apie tai, kad: „Svarbu gerinti darbą su smurtautojais – parengti ar pritaikyti užsienio valstybėse įgyvendinamas smurtinio elgesio keitimo programas, skatinti kuo daugiau smurtautojų dalyvauti jas įgyvendinant“ (Valstybinė smurto artimoje aplinkoje prevencijos..., 2014). Įgyvendinant šį uždavinį numatyta keletas priemonių, viena jų – sukurti ir įgyvendinti prevencines smurtinio elgesio keitimo priemones. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 72² straipsniu, asmeniui, smurtavusiam prieš artimą giminaitį ar šeimos narį, gali būti taikoma baudžiamojo poveikio priemonė – dalyvavimas smurtinį elgesį keičiančiose programose. Šią priemonę, kaip ir kitas baudžiamojo poveikio priemones, kartu su bausme gali skirti teismas tais atvejais, kai manoma, kad jos padės įgyvendinti bausmės paskirtį (Nikartas, Katinaitė-Lodh, 2018). Šias smurtinį elgesį keičiančias programas šiuo metu įgyvendina Lietuvos probacijos tarnyba prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos.

Šiandien Lietuvoje siekiama įdiegti tokią smurtautojų artimoje aplinkoje resocializacijos ir elgesio keitimo sistemą, kuri sudarytų palankias sąlygas jiems keisti savo elgesį ir gyventi visavertį gyvenimą visuomenėje. Skiriant pakankamai dėmesio tokio asmens smurtinio elgesio keitimui, būtų sudarytos palankios sąlygos formuoti teigiamą požiūrį į partnerystės santykius, keisti stereotipinio mąstymo dėl šeimos santykių nuostatas. Tad elgesį keičiančias programas reikėtų vertinti kaip efektyvią priemonę, sudarančią sąlygas įgalinti žmogų norėti keisti savo elgesį. Šiame procese ypač svarbus yra policijos ir kitų suinteresuotų institucijų bendradarbiavimas, kuris išplečia tiek vidinių, tiek išorinių smurtinio elgesio veiksnių

suvokimo bei smurto artimoje aplinkoje atpažinimo, pagalbos ir prevencijos modelio įgyvendinimo galimybes (Michailovič ir kt., 2019).

2011 metais priėmus Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą buvo atliekami moksliniai tyrimai, kurie atskleidžia elgesio koregavimo programų aktualumą dirbant su smurtinio elgesio asmeniu ir skatina jas tobulinti. Tyrimo rezultatai pristatomi G. Sakalausko ir L. Jarutienės (2015), S. Nikarto (2016), V. Viršilos ir R. Vaičiūnienės (2017), R. Jakštienės (2019), I. Mihailovič (2020) mokslinėse studijose.

1. Teisinis kompleksinės pagalbos šeimai, patyrusiai smurtą, reglamentavimas Lietuvoje

Smurtas artimoje aplinkoje traktuotinas kaip problema, apimanti visas žmogaus gyvenimo sritis, kurios tiesiogiai susijusios su visos visuomenės gerove. Tad šios problemos sprendimas verčia susitelkti įvairių sričių specialistus. Apie kompleksinės pagalbos svarbą kalbama Valstybinėje smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 metų programoje (2014). Vienas iš programos tikslų yra: „Tobulinti kompleksinės pagalbos teikimo smurtą patyrusiems asmenims mechanizmą, pagrįstą valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, nevyriausybinių organizacijų, kitų įstaigų, organizacijų ir visuomenės bendradarbiavimu“ (Valstybinėje smurto artimoje aplinkoje prevencijos..., 2014).

Lietuvoje kompleksinę specializuotą pagalbą teikia Specializuoti kompleksinės pagalbos centrai (toliau – SKPC), kurių veiklą reglamentuoja Specializuotos kompleksinės pagalbos centrų veiklos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012 m. gegužės 7 d. įsakymu Nr. A1-227 „Dėl Specializuotos kompleksinės pagalbos centrų veiklos aprašo patvirtinimo“. SKPC teikia nemokamą pagalbą smurto artimoje aplinkoje aukoms. Jie veikia visose Lietuvos savivaldybėse. SKPC, gavęs iš policijos informaciją apie smurto artimoje aplinkoje atvejį ir smurtą artimoje aplinkoje patyrusio asmens duomenis, pagal galimybes nedelsdamas, ne vėliau kaip kitą SKPC darbo dieną po informacijos gavimo, telefonu ar kitomis priemonėmis susisieikia su smurtą artimoje aplinkoje patyrusiu asmeniu ir jam pasiūlo specializuotą kompleksinę pagalbą. Specializuota kompleksinė pagalba teikiama ir tuo atveju, jei smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo pats savarankiškai kreipiasi į SKPC. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad Specializuotą kompleksinę pagalbą teikiantys centrai orientuojasi tik į pagalbos teikimą smurto aukoms, o apie pagalbos teikimą asmeniui, pripažintam smurtautoju, nekalbama. Tačiau 2016 metais, įgyvendinant 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 8 prioriteto „Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu“ priemones, patvirtintas Kompleksiškai tei-

kiamų paslaugų šeimai 2016–2023 m. veiksmų planas. Šiame plane apibrėžta, kad tokios pagalbos tikslas – sudaryti sąlygas šeimai gauti kompleksines paslaugas, užtikrinant paslaugų prieinamumą kuo arčiau šeimos gyvenamosios vietos: „Teikiama trumpalaikė ir (ar) ilgalaikė pagalba smurtą artimoje aplinkoje patiriančiam asmeniui, siekiant įveikti kritinę būklę, kuri apima įgalinimą, informavimą, konsultavimą, tarpininkavimą, specializuotą psichologinę ir teisinę pagalbą, pagalbą rengiant dokumentus (pažymų apie SKPC žinomus smurto artimoje aplinkoje faktus) teisėsaugos institucijoms ir savivaldybių administracijų vaiko teisių apsaugos skyriams“ (Dėl kompleksiškai teikiamų paslaugų šeimai 2016–2023 m. veiksmų plano patvirtinimo, 2016).

Išanalizavę teisės aktus matome, kad Lietuvoje kompleksinės pagalbos šeimai svarba nepamiršta, bet vertinant smurto artimoje aplinkoje reiškinio specifiką reikėtų kalbėti apie specializuotą kompleksinę pagalbą šeimai, teikiant pagalbą ne tik smurtą patyrusioms aukoms, bet ir smurtautojui, tai įgalintų jį keisti savo smurtinį elgesį. Kompleksinės socialinės pagalbos sistemos įgyvendinimo kryptys: asmens ar grupės asmenų poreikių ir problemų stebėseną bei įvertinimas, pagalbos strategijos kūrimas, pagalbos projektų, programų ir planų rengimas bei aprobavimas, konkrečios ir kryptingos veiklos vykdymas ir atitinkamų priemonių bei būdų parinkimas, pagalbos teikimo specialistų rengimas ir tinkamos jų kvalifikacijos užtikrinimas (Rimkus, Motuzaitė, 2014).

Pagalbos prieinamumą kiekvienam žmogui numato Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948), Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992) ir Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas (1996). Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos (1948) 23 straipsnis skelbia, kad: „Kiekvienas, kaip visuomenės narys, turi teisę į socialinę apsaugą ir teisę, kad valstybės pastangomis bei bendradarbiaujant tarptautiniu lygiu ir pagal kiekvienos valstybės struktūrą bei išteklius būtų įgyvendinamos jo orumui ir laisvam asmenybės vystymuisi būtinos ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės.“ Be to, šios deklaracijos 25 straipsnio 1 dalyje nurodoma teisė į socialines paslaugas: „Kiekvienas turi teisę į savo ir savo šeimos sveikatai ir gerovei pakankamą gyvenimo lygį, įskaitant maistą, drabužius, būstą ir sveikatos priežiūrą bei būtinas socialines paslaugas, ir teisę į apsaugą nedarbo, ligos, negalios, našlystės, senatvės atveju arba kitomis nuo jo nepriklausančiomis aplinkybėmis, jam netekus pragyvenimo šaltinio“ (Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 1948). Taigi Visuotinė žmogaus teisių deklaracija aiškiai nurodo, kad visi valstybės piliečiai be išimties turi teisę gauti reikiamas socialines paslaugas. Lietuvos Respublikos Konstitucija šią teisę tik pakartotinai įtvirtina: „Žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu“ (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992, 29 straipsnis). Tokios pat nuostato įtvirtintos

ir Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatyme, kuriame kalbama apie tai, kad socialines paslaugas gali gauti visi Lietuvos Respublikos piliečiai ir užsieniečiai, asmenys be pilietybės, asmenys, turintys leidimą nuolat ar laikinai gyventi Lietuvoje (Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas, 2006). Remiantis aukščiau išvardintomis nuostatomis akivaizdu, kad socialinės paslaugos turi būti teikiamos ir laisvai prieinamos visiems šalies piliečiams be išimties – tiek smurto aukoms, tiek pačiam smurtautojui, neskirstant jų pagal lytį ar socialinį statusą. Tai gi socialinių paslaugų prieinamumą prirėkusių reglamentuoja įstatymai.

Teikiamos socialinės pagalbos tikslas – sudaryti sąlygas asmeniui (šeimai) ugdytis gebėjimus ir sudaryti galimybes savarankiškai spręsti savo socialines problemas, palaikyti socialinius ryšius su visuomene, padėti įveikti socialinę atskirtį, užtikrinti socialinį saugumą (Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas, 2006). Socialinių paslaugų įstatymas numato, kad socialines paslaugas teikia socialinės įstaigos, kuriose dirba socialiniai darbuotojai, jų padėjėjai ir kiti specialistai. Socialinės paslaugos turi būti teikiamos tiek smurto aukoms, tiek smurtautojui. G. Kvieskienės, R. Čiužo, V. Vaicekauskienės, R. Šalaševičiūtės (2015) teigimu, pagalbos teikimą ir jos principus apibrėžia sisteminis socialinio darbo modelis, kurio pagrindas – sistemų teorija, taikanti sisteminį-struktūrinį tikrovės pažinimą, pripažįstanti „chaotišką“ sistemų pastovumą ir reguliavimą analitiniais bei loginiais (mąstymas, numatymas, intuícija) metodais, įtraukiant individo savireguliaciją ir galimybes adaptuotis aplinkoje.

G. Kvieskienės ir kt. (2015) nuomone, taikant sisteminio požiūrio modelį ir sisteminę analizę, socialinės pagalbos procese galima įtvirtinti šias praktines prielaidas: nustatyti kliento ryšių sistemą, išvėlgti reikšmingas posistemes ir įtraukti jas į pokyčių, pagalbos ir palaikymo procesą; įvertinti žmogaus situacijos kritinį lygmenį; padėti keistis žmogui ir keisti jo aplinką, gerinant individo bei aplinkos sąveiką; plėsti kliento suvokimo apie asmenybės galias ribas, kreipiant kiekvieno asmens pastangas į teigiamų pokyčių siekį, tikslų įgyvendinimą; padėti klientui tapti savarankiškam mokant jį savarankiškai analizuoti socialines problemas, modeliuoti savo situaciją ir priimti sprendimus (Ten pat).

Autoriai akcentuoja, kad taikant sistemų modelį daug dėmesio skiriama aplinkos pokyčiams ir jų poveikio asmeniui analizei. Smurtinio elgesio asmeniui teikiamos paslaugos skirstomos į bendrąsias ir specializuotas. Bendrosioms paslaugoms priskiriamos šios paslaugos: informavimo, konsultavimo, tarpininkavimo ir atstovavimo, maitinimo organizavimo, asmeninės higienos ir priežiūros. Specialiosios socialinės paslaugos: laikinas apgyvendinimas, trumpalaikė socialinė globa, socialinių įgūdžių ugdymas ir palaikymas (Diršienė, Reikertienė, 2008).

Apžvelgiant teisinį kompleksinės pagalbos šeimai, patyrusiai smurtą, reglamentavimą Lietuvoje, galima teigti, kad nuo 2011 metų įsigaliojus Apsaugos nuo

smurto artimoje aplinkoje įstatymui sukurta teisinė bazė, siekiant užtikrinti gali- mybę visiems šeimos nariams gauti reikiamą pagalbą. Iš visų kompleksinių pas- laugų galima skirti šias paslaugas šeimai:

- individualios ir (ar) grupinės konsultacijos asmenims, patiriantiems sunku- mų asmeniniame gyvenime ir (ar) šeimoje;
- savitarpio pagalbos grupės asmenims, patyrusiems sunkumų asmeniniame gyvenime ir (ar) šeimoje;
- šeimos mediacija – paslauga, teikiama neteisminiam civilinių ginčų taiki- namajam tarpininkavimui, siekiant taikiai spręsti ginčus ir tarpusavio konf- liktus (Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įsta- tymas, 2011).

Pastaraisiais metais ypač akcentuojama elgesio keitimo svarba teikiant kom- pleksinę pagalbą šeimai, kurioje smurtaujama, nes tai viena svarbių smurtinio el- gesio prevencijos priemonių, siekiant išvengti smurtinio elgesio pasikartojimo.

2. Smurtinio elgesio keitimo programų taikymas Lietuvoje

Ilgą laiką Lietuvoje vienintelė valstybės reakcija į smurtą šeimoje buvo bau- džiamojo proceso pradėjimas, pagalba smurto aukoms ir kaltininko nubaudimas, tačiau, kaip parodė patirtis, bausmė nesulaiko smurtautojų nuo smurtinio elgesio kartojimo.

2011 m. gruodžio 15 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas Nr. XI-1425 paskatino naujų prevencinių ir apsau- gos nuo smurto programų paieškas. Elgesio keitimo programos Lietuvoje pradėtos vykdyti 2007 m. vasario 12 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybei priėmus nutarimą „Dėl probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano“ (2007). 2008 m. birželio 12 d. įsta- tymu Nr. X-1597 Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse numatyta nauja baudžiamojo poveikio priemonė – dalyvavimas smurtinį elgesį keičiančiose pro- gramose (BK 72² str.) (Sakalauskas, Jarutienė, 2015). Duomenys apie vykdomas programas Lietuvoje pradėti kaupti tik 2009 metais, o 2009–2011 metų duomenų ataskaitose nurodomi tik asmenys, kuriems paskirta minėta baudžiamojo poveikio priemonė (BK 72² str.): 2009 m. – 8 asmenys, 2010 m. – 10, 2011 m. – 13 asmenų (Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos ir Pro- bacijos tarnybos ataskaitos, 2011). Nuo 2012 metų statistikos duomenų ataskaitose pateikiama atskira asmenų, dalyvavusių elgesį keičiančiose programose, kategori- ja – tokių asmenų 2012 metais buvo 1920 (iš jų 108 – moterys). Atskira smurtinio elgesio keitimo programa pradėta taikyti nuo 2013 metų, 2012 m. birželio 25 d. KD direktoriaus įsakymu aprobavus nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo me-

todikas ir elgesio programas Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje (Michailovič, 2018).

Lietuvoje Probacijos tarnybos taikomos Kalėjimo departamento aprobuotos elgesio keitimo programos padeda smurtautojui suvokti savo smurtinio elgesio ištakas, pažinti save ir mokytis naujų elgesio modelių nenaudojant smurto prieš savo artimuosius. Elgesio keitimo programų efektyvumas patvirtintas tyrimais, todėl jos įsitvirtino Probacijos tarnyboje, siekiant mažinti smurto artimoje aplinkoje recidyvą.

Lietuvos Probacijos tarnybose šiuo metu vykdomos trys aprobuotos elgesio keitimo programos, kurias galima taikyti asmenims, teistiems už smurtą artimoje aplinkoje:

- individuali motyvacinė programa „Elgesys – Pokalbis – Pasikeitimas“ (EPP);
- individuali kognityvinė bihevioristinė korekcinė programa „Tik tu ir aš“ (angl. *One-to-one*);
- grupinė „Intervencinė programa smurtautojams šeimoje“ (angl. *Education Groups for Men Who Batter – the Duluth Model*).

Pagrindinis Lietuvos probacijos tarnybose vykdomų elgesio keitimo programų, skirtų asmenims, smurtaujantiems artimoje aplinkoje, tikslas – padėti smurtautojams patiems suvokti padaryto teisės pažeidimo padarinius, ugdytis atsakomybę už savo veiksmus, socialinius įgūdžius.

3. Įgalinimo, kaip efektyvios darbo strategijos, teorinės prieigos

Straipsnyje autoriai pristato vieną iš trijų programų – „Intervencinę programą smurtautojams šeimoje“, kaip smurtinio elgesio keitimo programą. Vienas pagrindinių šios programos tikslų – įgalinti žmogų (smurtautoją) keisti savo elgesį. Anot J. Ruškaus ir N. Mažeikienės (2005), asmens įgalinimas reiškia, kad žmogus, nebegalintis, nebepajėgiantis pakeisti ar pagerinti savo padėties, specialistams padedant (tarpininkaujant), atskleidžia savyje glūdinį potencialą kontroliuoti, valdyti savo psichinę ir socialinę tikrovę. Asmens įgalinimo teorija sėkmingai taikoma Vakarų šalyse, plėtojant ir struktūruojant pagalbą socialinės atskirties grupėms priklausantiems asmenims (Gerulaitis, 2007).

Įgalinimo suvokimas, kaip teigia J. Ruškus ir G. Mažeikis (2007), priklauso nuo aplinkybių ir situacijos, be to, tai yra daugiafunkcis reiškinys. Vieno bendro šio reiškinio apibrėžimo nėra, nes egzistuoja įvairūs įgalinimo lygmenys ir įvairios įgalinimo rūšys. J. Ruškus, N. Mažeikienė, R. Naujanienė, R. Motiečienė, D. Dvarionas (2013) savo darbe apie įgalinimo sampratą socialinių paslaugų kontekste atkreipia dėmesį į J. Lord ir P. Hutchison'o (1993) tyrimo rezultatus, kurie rodo, kad įgalinimas yra individualus ir nuolat vykstantis procesas. Autorių teigimu, ana-

lizuojant įgalinimą svarbios kiekvieno žmogaus asmeninės istorijos ir žmonėms bendros temos. „Įgalinimas neturi starto ir pabaigos taško, tai – nuolatinės pastangos. Įgalinimas vyksta žmonėms geriau suvokiant savo gebėjimus bei alternatyvas bejėgiškumo patirtims, ir taip kuriant sau naujas kryptis“ (Ruškus ir kt., 2013, 52). Autoriai atskleidžia, kad asmeniniam įgalinimui svarbūs tokie veiksniai, kaip: išitraukimas į krizės ar pereinamąją gyvenimo situaciją, jausminis frustracijos ir pykčio patyrimas, naujos informacijos gavimas ir reagavimas į ją, savo stiprybių ir gebėjimų atpažinimas. Jie pabrėžė, kad individualaus įgalinimo esmė yra perėjimas iš pasyvios būklės į aktyvią. Aktyvi individo būklė numato pasitikėjimą savimi, savęs priėmimą, socialinį ir politinį suvokimą, gebėjimą būti svarbia dalimi priimant sprendimus bei kontroliuojant aplinkos išteklius. Visa tai autoriai sieja su pilietiniu įsipareigojimu. Individualus įgalinimas yra individualus daugiasluoksnio organizacinio, bendruomeninio, socialinės politikos proceso lygmuo. Be to, autoriai skiria tris įgalinimo lygmenis: asmeninį, kai pasiekama didesnė kasdienio gyvenimo ir bendruomeninio dalyvavimo kontrolė; mažų grupių patirties analizė ir grupės poveikio vienas kitam įtvirtinimas; bendruomeninį, kai panaudojami ištekliai ir strategijos siekiant didinti bendruomeninę kontrolę (Ten pat). Šiame kontekste galima tvirtinti, kad įgalinimas yra žinių suteikimas ir asmens įgūdžių bei gebėjimų ugdymas, kurie gali padėti savarankiškai, socialiai priimtinais būdais spręsti kasdiniame gyvenime kylančias problemas. Dirbant su smurtiniu elgesiu pasižyminčiu asmeniu, taikant individualaus įgalinimo metodiką, siekiama silpninti bejėgiškumo jausmą, skatinti poreikį keisti savo elgesį, kritiškai ir atsakingai mąstyti bei veikti, suteikiant būtinų žinių, įgūdžių, kartu ugdant gebėjimą prisiimti atsakomybę už savo veiksmų pasekmes.

4. Intervencinės programos smurtautojams šeimoje taikymo specifika

Lietuvos probacijos tarnyboje taikoma grupinė „Intervencinė programa smurtautojams šeimoje“ pradėta vykdyti 2013 metais, ji aprobuota 2016 metais Kalėdų departamento prie LR teisingumo ministerijos, 2015 metų pabaigoje atlikus jos veiksmingumo vertinimą. Šiuo metu Lietuvoje ši programa (grupinė) taikoma atskirai moterims ir vyrams.

Kaip teigia R. Vaičiūnienė ir V. Viršilas (2017), „Intervencinė programa smurtautojams šeimoje“ – tai edukacinio pobūdžio grupinė programa. Jos tikslas – padėti smurtautojams išmokti kurti partnerystės santykius šeimoje netaikant smurto. Programa parengta Stepono Batoro fondo (Lenkijos Respublika) iniciatyva, jos pagrindas – Duluto modelis (angl. *The Duluth Model*). Duluto modelis, arba Smurto šeimoje intervencijos projektas, pradėtas taikyti dar 1981 metais Duluto (*Duluth*) mieste (JAV, Minesota), siekiant mažinti smurto prieš mote-

ris mastą šeimoje (Mills, 2009). Nuo 2006 metų JAV tai yra plačiausiai taikoma smurto artimoje aplinkoje intervencija, kurios teorines prieigas sudaro feministinė teorija, teigianti, kad smurtas artimoje aplinkoje yra patriarchalinės ideologijos, kai vyras siekia kontroliuoti moterį, rezultatas (Bennett, Hess, 2006). Pagrindinė šio modelio idėja – galios ir kontrolės ratas, naudojamas vyrų prieš savo žmonas ar partneres (Bates, Taylor, 2019). Duluto modelis iki šiol taikomas daugelyje šalių, laikantis pozicijos, kad patriarchalinis socialinių institucijų pobūdis lemia vyrų dominavimą šeimoje: nereaguojant į prievartą auginama vyrų galia ir pateisinama jų artimoje aplinkoje vykdoma kontrolė. 2002 metais atliktame tyrime konstatuota, kad programą baigę asmenys mažiau linkę kartoti smurto veiksmus šeimoje, palyginus su tais, kurie programos nebaigė (Eckhardt, Murphy ir kt., 2013).

Programą sudaro dvi individualios ir 24 grupinės pratybos, vykstančios vieną kartą per savaitę, vienerių pratybų trukmė – maždaug dvi valandos. Grupinės pratybos padalintos į aštuonis teminius blokus pagal taikomo smurto rūšis. Kiekvienam blokui skiriamos trejos pratybos, kurių metu pateikiama smurtinio elgesio teorija, analizuojamas smurtinio elgesio pavyzdinis atvejis ir konkretus smurtinio elgesio atvejo atitikmuo iš teisės pažeidėjo asmeninės patirties, kurio analizė atliekama namuose ir pristatoma grupėje bei atliekama elgesio be smurto inscenizacija grupėje (Intervencinės programos smurtautojams šeimoje užsiėmimų vadovas, 2011).

R. Vaičiūnienė ir V. Viršilas (2017) pažymi, kad svarbu būsimojus programos dalyvius motyvuoti dalyvauti programoje, jie turi pripažinti panaudoję jėgą, padarę teisės pažeidimą ir suvokti, kad jiems reikia pagalbos. Atitinkami reikalavimai keliami ir šią programą vykstantiems specialistams: grupines ir individualias pratybas privalo vesti du specialistai (vyras ir moteris), taip išvengiama vadinamojo *vyriško klubo susitikimo* formavimosi, pristatomas vyro ir moters bendradarbiavimas, sudaroma galimybė pristatyti abiejų požiūrį (Ten pat).

Vykdam smurto artimoje aplinkoje intervencines programas siekiama skatinti asmeninę atsakomybę už prievartinę elgseną santykiuose, formuojant lyčių egalitarinį požiūrį ir elgesį. Dirbant su smurtaujančiais asmenimis svarbus mokymų poveikis žmogui, keičiant jo elgseną, tad po programos mokymų praėjus tam tikram laikui būtinas smurtinio elgesio programos veiksmingumo vertinimas.

Lietuvoje vykdam tyrimus kalbintų ekspertų teigimu, dirbti su smurtautojais būtina, nes mokymų procese keičiamas smurtautojų mąstymas, taigi ir elgesys, smurtautojas išmoksta tinkamai reikšti emocijas, valdyti impulsus.

5. Tyrimo metodologija ir organizavimas

Sistemų teorija, asmenybės raidos teorijos ir įgalinimo strategijos teorinės prielaidos pasirinktos šio mokslinio darbo tyrimo rezultatams interpretuoti, nes jos lei-

džia suprasti ir interpretuoti pagrindinių „Intervencinės programos smurtautojams šeimoje“ siekinių (suteikti žinių, ugdyti įgūdžius, kurie padėtų ateityje keisti savo elgesį, mokantis stebėjimo, modeliavimo būdu, įgyjant gebėjimą numatyti savo elgesio pasekmes) pagrįstumą. Sistemų teorijos objektas – sistema, kaip visuma. Sistemos negalima suprasti tik analizuojant pavienius jos elementus, nes jiems sąveikaujant tarpusavyje išryškėja visa apimanti prieiga. Šią idėją pirmasis iškėlė austrų mokslininkas L. von Bertalanffy’s 1937 m. Pasak M. Payne (1991), žmogus yra sistemos (šėimos, bendruomenės, įvairių institucijų (mokyklos, ligoninės, socialinės įstaigos), visuomenės, tautos, valstybės) dalis. Anot D. Vitkauskaitės (2001), sisteminis požiūris leidžia analizuoti socialines situacijas visa apimančiame kontekste, sutelkiant dėmesį ties žmonių tarpasmeniniais santykiais. Asmenybės raidos teorijų siekis – suprasti ir sistemiškai paaiškinti žmogaus minčių, jausmų ir elgesio suderinamumą, individualius žmonių skirtumus (Perminas, Goštautas, Endriulaitienė, 2004). Kognityvinė teorija aiškina žmogaus mąstymo ir savęs suvokimo, kas lemia elgesį ir emocijas, sąsajas. A. Bandura (1971), vienas iš šios teorijos kūrėjų, teigia, kad žmogaus asmenybės formavimuisi, be biologinių, socialinių žmogaus charakteristikų, svarbios pažintinės funkcijos, padedančios formuoti jo elgesį. Viena tokių pažintinių funkcijų yra mokymasis, kur ypač svarbus išorinis paskatinimas. Turėdamas pakankamai žinių, gebėjimų ir įgūdžių žmogus įgauna pasitikėjimo, kas jam suteikia galios savarankiškai keisti savo elgesį. Šis procesas mokslinėje literatūroje vadinamas įgalinimu (Adams, 1996). Taigi įgalimo strategijos šiame tyrime taikymas, teikiant pagalbą asmeniui, smurtavusiam artimoje aplinkoje, mums paaiškina, kodėl svarbu suteikti tokiam žmogui žinių, ugdyti problemų sprendimo įgūdžius ir gebėjimą tuos įgūdžius pritaikyti praktikoje. Įgalinimo raiška „Intervencinėje programoje smurtautojams šeimoje“ iki šiol netirta. Todėl daugiausia dėmesio tyrime skirta programą taikančių specialistų patyrimu paremtoms praktinėms išvalgoms, kurios susijusios su šios programos taikymo specifika ir perspektyva.

Tyrimo metodas – kokybinis tyrimas (pusiau struktūruotas interviu). Interviu sudarė trys dalys. Pirmoje interviu dalyje respondentai pateikė savo išvalgų apie smurto artimoje aplinkoje reiškinį (raišką, priežastis, pasekmes). Antroje dalyje jie pateikė teisinės kompleksinės pagalbos smurtą patyrusiai šėimai sistemos Lietuvoje vertinimą. Trečioje dalyje atskleidė intervencinės programos smurtaujantiems šeimoje taikymo specifiką, įgalinimo, kaip efektyvios strategijos, pasirinkimą ir raišką. Nauja tyrimo dalis – respondentų asmeninės patirties išvalgos taikant „Intervencinę programą smurtautojams šeimoje“ ir galimybių šią programą taikyti kitose institucijose perspektyva. Šiame straipsnyje pristatysime empirinio tyrimo trečią dalį, kuri atliepia straipsnio tikslą.

Tyrimo duomenų apdorojimas. Gauti duomenys apdoroti kokybinės turinio analizės metodu. Kokybinė turinio analizė apibrėžiama kaip įsisažmoninta ypatingų metodų ir būdų paieška, socialinių reiškinių, procesų ir sistemų kokybinių bruožų charakteristika (Tidikis, 2003). Kokybinė turinio analizė apibūdinama ir kaip metodas, kaip gilinamasi į objektą ir kontekstą, domintis panašumais ir skirtumais. Kokybinė turinio analizė, priešingai nei kiekybinė, leidžia išvengti paviršutiniškumo (Bitinas, Rupšienė, Žydzžiūnaitė, 2008).

Tyrimo vieta ir laikas. Tyrimas atliktas Klaipėdos mieste 2020 m. rugsėjo – 2021 m. vasario mėnesiais. Dėl Lietuvoje paskelbto karantino interviu vykdytas nuotoliniu būdu naudojant pokalbiams skirtą žūmo programėlę, nesant tokios galimybės, bendrauta telefonu.

Tyrimo respondentai. Probacijos tarnyboje pagal atitinkamą intervencinės programos metodiką parengti specialistai įgyvendina „Intervencinę programą smurtautojams šeimoje“, sudarę savanorystės sutartis su Lietuvos probacijos tarnybos Klaipėdos regiono skyriumi. Tyrime dalyvavo 4 moterys ir 4 vyrai. Toks respondentų pasirinkimas pagal lytį buvo sąmoningas, kadangi šiame tyrime asmens, smurtaujančio artimoje aplinkoje, lytis griežtai neapibrėžta, todėl tolygus respondentų pasiskirstymas lyties aspektu leidžia išvengti stereotipinių tyrimo išvadų.

Etiniai tyrimo aspektai: tyrimo dalyviams paaiškinta, kad bus laikomasi konfidencialumo, dėl to respondentams identifikuoti kiekvienam suteiktas kodas (moterys M1-M4, vyrai V1-V4). Respondentai geranoriškai sutiko dalyvauti tyrime. Jiems pristatytas atliekamo tyrimo tikslas, suteikta informacijos apie duomenų naudojimo moksliniame darbe metodiką. Interviu pokalbiai įrašinėti tik gavus tyrimo dalyvių sutikimą.

6. Tyrimo rezultatai ir jų interpretacija

Įgalinimo raiška „Intervencinėje programoje smurtautojams šeimoje“ iki šiol netirta. Todėl daugiausia dėmesio tyrime skiriama programą taikančių specialistų patyrimu paremtoms praktinėms išvalgoms, kurios susijusios su šios programos taikymo specifika ir perspektyva. Straipsnyje pristatomo tyrimo pagrindinis siekinys – išsiaiškinti „Intervencinės programos smurtautojams šeimoje“ pritaikomumo prieigas, įvertinant mokymus baigusių specialistų patirtis ir išvalgas. Tokio siekinio pagrindimas – tai fakto, kad Lietuvoje, taikant kompleksinę pagalbą šeimai, patyrusiai smurtą, pakankamai dėmesio teikiant pagalbą smurtaujančiam asmeniui neskiriama, pripažinimas. Tad buvo svarbu patvirtinti tą faktą, kad intervencinė programa lemia smurtautojo elgesio pokyčius, kartu mažina smurto artimoje aplinkoje apraiškas. Smurtinio elgesio keitimas, kaip svarbus prevencijos aspektas, pa-

teikiamas „Valstybinėje smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 metų programoje“ ir akcentuojamas „Kompleksiškai teikiamų paslaugų šeimai 2016–2023 m. veiksmų plane“.

1 lentelėje pateikta tyrimo siekinius iliustruojanti medžiaga. Kategorija „Įgalinimo raiška taikant intervencinę programą smurtautojams šeimoje“ modeliuoja subkategorijas, kurios atskleidžia smurtautojo šeimoje įgalinimo praktines prielaidas, tai hipotetiškai gali konvertuotis į intervencinės programos turinio tobulinimą.

1 lentelė. Įgalinimo raiška taikant „Intervencinę programą smurtautojams šeimoje“

Kategorija	Sub-kategorija	Patvirtinantys teiginiai
Įgalinimo raiška taikant „Intervencinę programą smurtautojams šeimoje“	Smurtinio elgesio keitimo svarba vykdant smurto artimoje aplinkoje prevenciją	„Programos mokymai suteikia žmogui galimybę elgtis kitaip, tai labai svarbu...“ (M3) „...aš matau, kad tai paveikia žmogaus elgesį...“ (V1) „...programa tikrai yra veiksminga...“ (V3) „...žinoma, nes tas žmogus, kuris tą programą įsisavina, elgiasi kitaip ne tik šeimoje, bet ir su aplinkiniais...“ (V4) „...pačio smurtautojo aplinkoje smurto apraiškų sumažėja, bet visuomenėje bendrai ne...“ (V2) „...manau, kad tokių programų įtaka smurto artimoje aplinkoje prevencijai didžiulė...“ (M4)
	Elgesio keitimo programų poveikis keičiant smurtinį elgesį	„...Sąveikos faktorius veikia, kai keičiasi vienas, keičiasi ir kitas...“ (M1) „...Tai veikia, kiek ilgai tai veikia, labai priklauso nuo asmenybės...“ (M3) „...aš žinau ir pagal savo ir kitų žmonių vertinimą, kad tai tikrai padeda ir tikrai veikia... elgesys keičiasi... tos programos abiem pusėms yra naudingos...“ (M2) „...tai daro įtaką, tai galingas įrankis, padedantis keistis...“ (V1) „...smurtautojas keičia save, atitinkamai keičiasi santykiai su aplinkiniais...“ (V3) „...tos programos labai svarbu..., bet labai svarbu, kas tas programos veda...“ (V4) „...elgesio keitimui daro įtaką, taip... nes tai yra savęs pažinimas...“ (V2) „...jos turi didelę įtaką... jie sužino, kad gali elgtis kitaip... o kartais net paaiškėja, kad moka elgtis kitaip... jos padeda pirmiausia pažinti save kaip asmenybę... ugdo socialinius gebėjimus, suteikia žinių...“ (M4)

Kategorija	Sub-kategorija	Patvirtinantys teiginiai
	Įgalinimo metodo suvokimas	<p>„...įgalinimas – tai atstatymas tų funkcijų, kurios dėl vienokių ar kitokių priežasčių žmogaus elgesyje buvo prarastos... Intervencija – jau dirbu su tuo, ką turiu, ir keičiu tai, ką turiu...“ (M1)</p> <p>„...įgalinimas, kaip priemonė susivokti savyje, kas su manim darosi“ (V1)</p> <p>„...įgalinti – tai reiškia suteikti jam informacijos apie jo teises, pareigas ir suteikti jam atitinkamus įgaliojimus elgtis teisingai...“ (V3)</p> <p>„...Įgalinimas, aš manau, tai procesas kai žmogus atgauna pasitikėjimą savimi ir nebebijo keisti savo gyvenimo... kai turi motyvaciją... turi užtektinai žinių ir gebėjimų keisti savo gyvenimą savarankiškai...“ (M4)</p>
	Įgalinimo keisti smurtinį elgesį raiška „Intervencinėje programoje smurtautojams šeimoje“	<p>„...Yra to įgalinimo aspektų intervencinėje programoje... nes jeigu aš jau suprantu, kad padariau baisiai...“ (M1)</p> <p>„...labai svarbu, jog šitoje programoje yra skiriama daug dėmesio edukacijai... įgūdžius ugdyti... grupės taisyklės padeda ugdyti toleranciją vienas kitam ir moko laikytis tam tikrų nustatytų ribų, netgi laikyti save tam tikrose ribose...“ (M3)</p> <p>„...jie mokosi laikytis taisyklių, kitokio elgesio... galų gale klausytis vienas kito...“ (M2)</p> <p>„...daugiausiai tai jie bijo, kad nesugebės kontroliuoti alkoholio vartojimą... išmoksta atpažinti situacijas, kurių reikia vengti, kad neįvyktų konfliktas...“ (V1)</p> <p>„...jie ir turi galimybę pasinaudoti grupės patirtimi“ (V3)</p> <p>„...žinias, informaciją šita programa tikrai suteikia... programa gali motyvuoti keistis, ugdo įgūdžius, supratimą, kad yra ir kitoks elgesys, emocijų atpažinimo, savirefleksija, supratimą apie gyvenimo įprasminimą...“ (V4)</p> <p>„...taip, juk toje programoje jie sužino daug dalykų, apie kuriuos anksčiau supratimo neturėjo... išmoksta klausytis, išgirsti kitą, gerbti kitus... jie išmoksta bendrauti atvirai... atpažinti savo jausmus, net kritiškai vertinti savo elgesį, lygindami jį su kitų grupės narių elgesiu...“ (M4)</p>

ASMENŲ, SMURTAUJANČIŲ ARTIMOJE APLINKOJE, ĮGALINIMAS: INTERVENCIJOS...

Kategorija	Sub-kategorija	Patvirtinantys teiginiai
	<p>Programos elementai, labiau-siai veikiantys įgalinimo procesą</p>	<p>„...labiausiai įgalinantys yra, aišku, tie praktiniai užsiėmimai, užduočių atlikimas per užsiėmimus ir namų darbai... kai grupėje jie dalinasi kiekvienas savo patirtimi, kai išsiskiria jų nuomonės... to prieštaravimo susidūrimas, galbūt tai turi įgalinimo aspektus (M1)</p> <p>„...svarbu tie užsiėmimai, kurie moko teorines žinias pritaikyti praktikoje... Inscenizacijos, tam tikrų situacijų aptarimai ir tų situacijų gan detali analizė...“ (M3)</p> <p>„...labai mėgsta analizuoti kieno nors situaciją, tikrą, kažkieno iš dalyvių... nes paprastai ta situacija atspindį turi ir jų gyvenime“ (M2)</p> <p>„...man didžiausią įspūdį padarė inscenizacijos... situacijos analizės metu užduodamas klausimas: „kaip galima buvo pasielgti kitaip?“ (V1)</p> <p>„...pavyzdžiai... nagrinėjamos situacijos... tada jie pamato ir galbūt net pajaučia svetimą skausmą...“ (V3)</p> <p>„...supažindinimas su smurto ratu, saugumo plano sudarymas... situacijų nagrinėjimas, kai yra nagrinėjamos tos realios situacijos, jų pačių situacijos... kompleksas visų elementų...“ (V4)</p> <p>„...supažindina su tam tikrais elementais, kurių jie nežinojo... bandymas save pažinti... jausmai... smurto formų apžvalga... visi bendrai elementai... inscenizacijos, padeda atpažinti, kas mano elgesyje yra smurtas...“ (V2)</p> <p>„...namų darbų analizė... naudinga yra ir ta vaidinimo užduotis, kai jie patys turi parodyti, kaip moka elgtis nenaudodami smurto...“ (M4)</p>

Kategorija	Sub-kategorija	Patvirtinantys teiginiai
	Programos stipriosios pusės	<p>„Programos stiprybė yra jau vien tai, kad ji egzistuoja, kad vyksta darbas grupėje, kad tai yra bendras darbas. Stiprybė tai, kad ji edukuoja... kad tame yra parodymas, jog gali būti kitaip... praktinis darbas...“ (M1)</p> <p>„...ji yra labai ilga, trunka apie pusę metų ir dar ji yra realizuojama grupėje, kai gali mokytis iš kitų, jų patirtis verčia susimąstyti. Programos vadovui yra palikta nemažai laisvės praplėsti to užsiėmimo turinį. Šitoje programoje vadovai gali išmokti būti tuo einančiu šalia – ne kritiku, o mokytoju...“ (M3)</p> <p>„...darbas grupėje, taisyklių laikymasis, jie išmoksta jas naudoti ne tik grupėje, bet ir asmeniniame gyvenime... labai svarbi yra ta informacija, kurią jie gauna, nes jie nežino daugybės dalykų... tai jiems atveria akis...“ (M2)</p> <p>„...bendravimas grupėje... jie jaučiasi toje grupėje saugūs, nes jie visi yra panašūs... informacijos pateikimas... svarbiausia, kad šitos programos vadovams nėra reikalavimo turėti aukštąjį psichologo išsilavinimą, todėl ji lengvai prieinama ir konkuruojanti su kitomis taikomomis programomis...“ (V1)</p> <p>„...jie pasikeičia išoriškai: susišukavę, apsirengę geresniais rūbais... labiau savimi pasirūpina... gal labiau gerbia kitus ir save... stipriausia yra tai, kad pokytis yra matomas akivaizdžiai... žmonės keičiasi...“ (V3)</p> <p>„...gerai, kad ta programa trunka 26 savaites, galėtų būti ir dar ilgesnė... ji duoda gaires darbui su smurtautojais, kad vyktų kažkoks pokytis...“ (V4)</p> <p>„...temos yra labai tikslingai suderintos, jos yra pakankamai taiklios tam rezultatui, kokio yra siekiama... suformuoja moralines nuostatas per savęs pažinimą...“ (V2)</p> <p>„Manau, kad vienas svarbiausių pliusų yra programos trukmė, nes daug laiko reikia, kol jie ima pasitikėti grupe ir jos vadovais, o tik įgavus pasitikėjimą, galima tikėtis pokyčių... dar didelis pliusas, kad programa vyksta grupėje, jie mokosi vieni iš kitų, tampa lyg šeima... labai gerai, kad yra pateikiama daug naudingų žinių...“ (M4)</p>

ASMENŲ, SMURTAUJANČIŲ ARTIMOJE APLINKOJE, ĮGALINIMAS: INTERVENCINĖS...

Kategorija	Sub-kategorija	Patvirtinantis teiginiai
	Programos trūkumai	<p>„...smurto situacijos pateikiamos labai apibendrintai... gal turėtų būti uždaros grupės... Individualūs asmenybių, intelekto lygio, sąmoningumo skirtumai tarp programos dalyvių...“ (M1)</p> <p>„Man trūksta užsiėmimų apie alkoholio vartojimą, jų ten yra gal vienas ar du, bet man atrodo daugiau reikėtų...“ (M2)</p> <p>„...sunkiausia pasiekti, kad grupės dalyviai pasitikėtų programą vedančiu pareigūnu. Šiaip geriau būtų, kad programą vedantys specialistai (vyrai ir moteris) būtų ne pareigūnai... galėtų ta programa būti vedama ne probacijos tarnybos patalpose...“ (V1)</p> <p>„...jeigu viena pusė keičiasi, o kita ne... tai yra didelė atkryčio tikimybė... reikia, kad keistųsi abu...“ (V3)</p> <p>„...intelektiniai asmenybės gebėjimai... asmenybės bruožai... ji nėra labai adaptuota Lietuvai, pagal mentalitetą...“ (V4)</p> <p>„...programos yda, kad mes keičiam tik vieną pusę, ir nekeičiam kitos... auka nėra dalyvaujanti procese... ir ją reikės įtraukti į procesą...“ (V2)</p> <p>„...grupės turėtų būti uždaros...“ (M4)</p>

Kategorija	Sub-kategorija	Patvirtinantys teiginiai
	Asmeninė programos veiksmingumo patirtis taikant programą	<p>„...programoje buvo vienas dalyvis, kuris dėl savo sveikatos problemų, psichikos sutrikimų gyveno asocialiai... kuris lygtai nuėjo iki pakankamai socialaus gyvenimo būdo ir tada vėl sueina gyventi su bename moterim... tai yra poreikis sąveikos su kitu žmogumi...“ (M1)</p> <p>„...68 metų žmogus išmoko kitaip elgtis. Ir jis pats sakydavo: „Aš niekad negalvoju, kad taip galima...“, nors atėjęs į grupę jis man pasakė: „Nu ką tu, vaikas, gali man papasakoti? Aš gi daugiau už tave pragyvenau ir viską žinau“, o kai užbaigė programą, matėsi, kad jis visiškai pakeitė savo elgesį ir gyvenimą (M2)</p> <p>„...man paskambina žmogus, vienas iš grupės dalyvių, ir sako: „Aš jau negaliu, ji mane taip nervina, noriu jai trenkti, vėl bamba ir bamba...“ Suprantat, man tai buvo šokas, jis spėjo man paskambinti, jis netrenkė jai, na, tai jis spėjo panaudoti „stop pertrauką“...“ (V1)</p> <p>„...buvo nagrinėjamas pavyzdys ir diskutuojant vienas iš dalyvių užvedė diskusiją... ir kalba buvo apie jausmus... ir tada jie suprato jausmus ir apie juos kalbėjo... kalbėjo apie jausmus, kuriuos atpažino savo gyvenime iš tos situacijos...“ (V3)</p> <p>„...mes turėjom tokį žmogų ir galvojom, kad jis visiškai beviltiškas... ir buvo momentas, kai visa grupė kalbėjo tik apie jį ir jam stengėsi padėti... ir buvo toks įvykis, kada jis parašė žinutę man vakare, kad žmona prieš jį panaudojo smurtą ir jis nežino, ką daryti, nes jis negali išeiti nakvoti pas mamą, nes jam yra įpareigojimas būti namuose... ir tas žmogus išėjo iš smurtinės situacijos, jis nepanaudojo smurto... nors jo intelektas nebuvo aukštas, bet jis nepanaudojo smurto tuo atveju...“ (V4)</p> <p>„...vieno žmogaus požiūris man įsiminė, nes jis nežiūri į tai kaip į bausmę, jis žiūri į tai kaip į galimybę nemokamai gauti mokamą paslaugą... o didžioji dalis yra pasyvūs stebėtojai ir vertina tai kaip bausmę...“ (V2)</p>

Kategorija	Sub-kategorija	Patvirtinantys teiginiai
	<p>Programos taikymo pagalbos procese plėtros kitose institucijose galimybės</p>	<p>„...paraleliai turėtų vykti kažkokia programa darbu su priklausomybės nuo psichoaktyvių medžiagų... visiems turėtų būti derinama šita programa su motyvaciniu interviu“ (M1)</p> <p>„...kuo šita programa bus prieinamesnė, tuo bus geriau... Galbūt kai kuriems žmonėms būtų labai svarbi galimybė rintis, kur eiti į programą, kokiu laiku eiti. Jeigu vertinti tos programos sėkmę pagal tai, kokioje institucijoje ji bus vedama, tai reikia nepamiršti, kad vis tiek svarbiausias sėkmės rodiklis yra, kokį ryšį su žmogumi tu sugebi užmegzti...“ (M3)</p> <p>„...labai neblogai būtų, kad ir ta antra pusė suprastų, kad ji manipuliuoja, kad taiko psichologinį smurtą... kol jis nėra teistas, tai tą programą galėtų vesti ir kitose institucijose... svarbu bus, kaip tai pateiksime... svarbu, kad žmonės suprastų, kad jie ne vieni ir kad nebūtina pateikti į probaciją, kad gauti informacijos, kad sužinoti ką nors naudinga. Pavyzdžiui, Šeimos ir vaiko gerovės centre... būtų puiku“ (M2)</p> <p>„...galima šeimos centruose, seniūnijose tai daryti tiek vyrams, teik moterims... tai būtų labai galingas įrankis...“ (V1)</p> <p>„...būtų naudinga šitą programą vesti ne bausmės vykdymo institucijose... specializuoti pagalbos centrai skirti vyrams“ (V3)</p> <p>„...Probacija yra bausmė, bet bausmė yra kaip įrankis pažadinti norą kažką keisti... svarbu kokie specialistai ir ko siekdami tai daro. Jei tai profesionalu, tai tada nesvarbu, kur ta programa realizuojama...“ (V4)</p> <p>„...tai, žinoma, būtų naudinga... atvejo vadybos procese pasiūlyti abiem pusėm dalyvauti programoje, šeimos ir vaiko gerovės centre... šeimos centruose, krizių centruose... kad jie labiau priimtų tai, kas jiems duodama, jie turi priimti tai ne kaip bausmę ir būtų gerai, kad tai vyktų ne baudžiamojoje institucijoje...“ (V2)</p> <p>„...būtų veiksminga programą realizuoti ne tik probacijos tarnyboje, kitose institucijose taip pat... gal tikrai žmonės jaustųsi saugiau, laisviau, jeigu tokius užsiėmimus galėtų lankyti kažkur kitur, neutralioje vietoje... nes lankymasis Probacijos tarnyboje daugelį žmonių stigmatizuoja...“ (M4)</p>

Pagrindžiant ir interpretuojant respondentų atsakymus, svarbu akcentuoti programos įgalinimo keisti smurtautojo šeimoje elgesį prielaidas, kurias tiek teoriniame, tiek ir praktiniame kontekste atskleidžia respondentų atsakymai. Tyrime dalyvavę respondentai savo praktiniame darbe taikydami „Intervencinę programą smurtautojams šeimoje“, įvardijo įgalinimo strategijos raišką. Jų teigimu, labiausiai įgalinimas šioje programoje reiškiasi per žinių apie smurtą suteikimą, motyvavimą nevartoti alkoholio, kuris daro tiesioginį poveikį smurtiniam elgesiui. Programoje išskyrė pagarbos kitiems ir sau, emocijų atpažinimo, klausymosi, savikontrolės, bendravimo, konfliktų sprendimo, nenaudojant smurto, ir kitų įgūdžių

ugdymo raišką. Visa tai, ką tyrimo respondentai išvelgė šioje programoje kaip įgalinimo aspektus, apibrėžia ir L. C. Johnson'as (2003), jo teigimu, įgalinimas yra ne tik kliento gebėjimų skatinimas, bet ir motyvavimas, mokymas ir raginimas įsiverinti, siekiant skatinti pasitikėti savo įgūdžiais ir kompetencijomis. Šioje programoje išvelgti įgalinimo keisti savo elgesį elementai leidžia tikėti, kad žmogus gali keistis. Žmogaus gebėjimą keisti savo elgesį patvirtina asmenybės raidos teorijos. Aptariant smurto artimoje aplinkoje priežastis tiek remiantis moksline literatūra, tiek tyrimo respondентаis, akcentuota, kad smurtinio elgesio pokyčius lemia žinios (išmokimas) ir asmens socialinė aplinka. Norint keisti smurtinį elgesį, svarbu suprasti savo patirtį ir mokytis iš kitų patirties. Į tai ir sutelkta „Intervencinės programos smurtautojams šeimoje“ taikymo strategija. Apie mąstymo keitimą, poveikį žmogaus elgesio kaitai byloja kognityvinės asmenybės teorija. A. Bandura (1971) teigia, kad nuo žmogaus mąstymo priklauso, kaip jis vertina aplinkos reiškinius ir kaip tas išvalgas panaudos ateityje. Tai teigia ir A. A. Kozlovas (2004), nurodęs, kad kognityvinė asmenybės teorija nukreipta žmogų mokyti naujų elgesio strategijų, keičiant net tik pačią asmenybę, bet ir jį supančią aplinką.

Įvertinę programoje realizuojamus įgalinimo aspektus, respondentai atskleidė, kokie, jų nuomone, šios programos elementai labiausiai įgalina keisti savo elgesį. Respondentai kaip naudingiausias pratybų elementus minėjo namų darbų užduočių analizę ir inscenizacijas grupėje, žinias apie smurto formas, jo priežastis ir pasekmes. Respondentų pastebėjimai gali būti paaiškinami remiantis kognityvine asmenybės raidos teorija, nes, pasak A. Bandura'os (1971), žmogaus asmenybės formavimuisi ypač svarbios yra pažintinės funkcijos, kurios ir padeda formuoti jo elgesį. Kaip vieną svarbiausių pažintinių funkcijų autorius nurodo mokymąsi, kuri veikia išorinis paskatinimas. Mokytis naujų elgesio strategijų žmogus gali stebėdamas kitų elgesį, skaitydamas, klausydamasis ir analizuodamas savo bei kitų patirtį. Tai patvirtina ir respondentų išvalgos: mokymosi procesas taikant šią programą tikrai vyksta klausantis, stebint, skaitant.

Kalbant apie „Intervencinės smurtautojams šeimoje programos“ taikymo specifiką, svarbus aspektas buvo šios programos vertinimas (subkategorijos – stipriosios pusės ir trūkumai). Šiuo metu Lietuvoje neatlikta tyrimų, kurie atsakytų į klausimą, ką reikėtų keisti, kad ši programa, nukreipta į smurtinio elgesio, pasireiškiančio šeimoje, keitimą, būtų lengviau pritaikoma. 2015 metais Lietuvos sveikatos mokslų universiteto atlikto tyrimo „Intervencinės programos smurtautojams šeimoje veiksmingumo vertinimas“ rezultatus (veiksmingiausi pratybų elementai) patvirtina ir šiame tyrime dalyvavusių specialistų vertinimas. Respondentams užduotas klausimas, ar vertėtų plėsti šios programos taikymą pagalbos šeimai procese kitose institucijose? Respondentų nuomonės šiuo klausimu išsiskyrė, vieni teigė, kad tokios programos taikymas kitose institucijose sumažintų programose

dalyvaujančių asmenų stigmatizaciją ir įtampą, kurią sukelia lankymasis Probacijos tarnyboje. Kitų respondentų nuomone, programos efektyvumas priklauso ne nuo institucijos, kurioje programa vykdoma, bet nuo programos vadovų motyvacijos ir gebėjimo įgalinti asmenį pokyčiams. Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad vykdant programą dalyviai ima pasitikėti programos vadovais ir kreipiasi į juos pagalbos šeimoje kilus konfliktui. Dalyvaujant programoje jie išmoksta valdytis, laiku stabdyti konfliktinę situaciją ir taip išvengti smurtinio elgesio. Apibendrinant rezultatus svarbu akcentuoti tai, kad visi respondentai tiki elgesio keitimo programų svarba vykdant smurto artimoje aplinkoje prevenciją. Svarbiausia, kad dalyvaujant programoje įgytos žinios bei įgūdžiai skatintų poreikį pritaikyti tai praktikoje. Programos taikymas kitose institucijose būtų efektyvi pagalbos smurtą patiriančiai šeimai priemonė. Atkreiptinas dėmesys, kad programos vykdymo efektyvumas priklauso nuo jos vadovų profesinių gebėjimų ir motyvacijos suteikti žmogui pagalbą keičiant jo elgesį, o ne nuo to, kokioje institucijoje programa bus vykdoma.

Išvados

Siekiant keisti asmenų, smurtaujančių artimoje aplinkoje, elgesį, svarbu taikyti efektyvias strategijas. Įgalinimo strategijų taikymas yra viena iš inovatyvių smurto problemos šeimoje ir visuomenėje sprendimo priemonių. Įgalinimo strategiją, remiantis teorinėmis priemonėmis, galima apibrėžti kaip asmens galių spręsti savo problemas atskleidimą. Kartu tai suvokiama kaip gebėjimas visavertiškai funkcionuoti visuomenėje, įgyjant tam būtinų žinių, ugdantis atitinkamus įgūdžius ir gebėjimus ir visa tai panaudojant realiose situacijose. Lietuvoje smurtiniam elgesiui šeimoje keisti aprobuota „Intervencinė programa smurtautojams šeimoje“, kuri realizuojama Lietuvos probacijos tarnybų skyriuose. Programa tikslingai struktūruota: gilinami smurtinio elgesio artimoje aplinkoje atpažinimo įgūdžiai teikiant informaciją apie smurto formas, atliekama smurtinių situacijų analizė, modeliuojamas teigiamas elgesys šeimoje nenaudojant smurto.

Atlikus specialistų apklausą paaiškėjo, kad „Intervencinės programos smurtautojams šeimoje“ efektyvumą patvirtina visi tyrime dalyvavę respondentai. Jų teigimu, šioje programoje įgalinimas pasireiškia reikiamų žinių suteikimu, ugdant atitinkamus įgūdžius ir taip ugdant asmens gebėjimą spręsti šeimoje konfliktus nenaudojant smurto. Kaip svarbiausi paminėti šie programos efektyvumo elementai: darbas grupėje, ilgas dalyvavimo programoje laikas, programos vadovų motyvacija ir gebėjimas įgalinti asmenį keisti savo elgesį. Be to, tyrimas atskleidė respondentų požiūrį į elgesio keitimo programų taikymo už Probacijos tarnybos ribų galimybes. Tad galima teigti, kad išplėtus „Intervencinės programos smurtau-

tojams šeimoje“ taikymą institucijose, teikiančiose kompleksinės pagalbos šeimai paslaugas, galima tikėtis mažinti smurto visuomenėje apraiškas ir įtvirtinti veiksmingas smurto artimoje aplinkoje prevencijos strategijas.

Literatūra

- Adams, R. (1996). *Social Work and Empowerment*. New York: Palgrave Macmillan.
- Bandura, A. (1971). *Social-learning Theory*. New York: General Learning Press.
- Bates, J. C., Taylor, J. C. (2019). *Intimate Partner Violence. New Perspectives in Research and Practice*. London: Imprint Routledge.
- Bennett, W. W., Hess, K. M. (2006). *Criminal Investigation*. Academic Internet Pub Incorporated Publisher.
- Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Vadovėlis vadybos ir administravimo studentams. Klaipėda: Socialinių mokslų kolegija.
- Dirsienė, N., Reikertienė, V. (2008). *Smurtinio elgesio keitimo metodika*. Vilnius.
- Gerulaitis, D. (2007). *Tėvų įsitraukimo į vaiko ugdymo (-si) procesą plėtotė specialiojoje mokykloje*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Gilligan, J. (2002). *Smurto prevencija*. Vilnius.
- Gustainienė, M. (2005). Smurto prieš moteris priežastys ir prevencija. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 15, 10–121.
- Intervencinės programos smurtautojams šeimoje veiksmingumo vertinimo tyrimo ataskaita*. (2015). Kaunas: Lietuvos sveikatos mokslų universitetas.
- Jakštienė, R. (2019). *Smurtas artimoje aplinkoje prieš moteris: baudžiamosios teisės apsauga*. Daktaro disertacija. Vilnius: MRU.
- Johnson, L. C. (2003). *Socialinio darbo praktika. Bendrasis požiūris*. Vilnius.
- Kardelis, K. (2005). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas.
- Kozlovas, A. A. (2004). *Socialinis darbas. Profesinės veiklos įvadas*. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
- Mills, L. G. (2009). *Violent Partners – A Breakthrough Plan for Ending the Cycle of Abuse*. USA: Basic Books.
- Perminas, A., Goštautas, A., Endriulaitienė, A. (2004). *Asmenybė ir sveikata: teorijų sąvadas*. Kaunas, VDU leidykla.
- Reingardienė, J. (2001). *Socialinis prievartos prieš moterį šeimoje kontekstas Lietuvoje*. Daktaro disertacijos santrauka. Kaunas: VDU.
- Rimkus, V., Motuzaitė, A. (2014). Socialinės pagalbos galimybės artimoje aplinkoje smurtaujančiam vyrui. *Tiltai*, 3, 71–89. Klaipėdos universitetas.
- Ruškus, J., Mažeikis, G. (2007). *Neįgalumas ir socialinis dalyvavimas. Kritinė patirties ir galimybių Lietuvoje refleksija*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
- Vaičiūnienė, R., Viršilas, V. (2017). *Laisvės atėmimo vietoje taikomų socialinės reabilitacijos priemonių sistemos analizė, probleminiai taikymo aspektai*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas.

Internetiniai šaltiniai:

- Baudžiamojo proceso kodeksas*. (2002). Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163482/asr>
- Darbas su smurtautoju keičiant smurtinį elgesį – neatsiejama pagalbos smurto aukoms sudedamoji dalis*. <http://www.teise.pro/index.php/2020/12/12/darbas-su-smurtautoju-keiciant-smurtini-elgesi-neatsiejama-pagalbos-smurto-aukoms-sudedamoji-dalis/>
- „Dėl kompleksiskai teikiamų paslaugų šeimai 2016–2023 m. veiksmų plano patvirtinimo“. (2016). Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas, 2016-03-10, Nr. A1-133. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/00667490e70711e59b76f36d7fa634f8?jfwid=-fxdp85h0>
- Eckhardt, C. I., Murphy, C. M., Whitaker, D. J., Sprunger, J., Dykstra, R., Woodard, K. (2013). The Effectiveness of Intervention Programs for Perpetrators and Victims of Intimate Partner Violence. *Partner Abuse*, 4 (2), 196–231. DOI: <https://doi.org/10.1891/1946-6560.4.2.196>.

ASMENŲ, SMURTAUJANČIŲ ARTIMOJE APLINKOJE, ĮGALINIMAS: INTERVENCINĖS...

- Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo.* (2011.05.11). Stambulas [interaktyvus]. <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/seima-ir-vaikai/seimos-politika/smurto-artimoje-aplinkoje-prevencija/europos-tarybos-konvencija-del-smurto-pries-moteris-ir-smurto-artimoje-aplinkoje-prevencijos-ir-kovos-su-juo>
- Intervencinės programos smurtautojams šeimoje užsiėmimų vadovas.* (2011). <http://www.probacija.lt/download/52648/intervencin%C4%97%20programa%20smurtautojams%20%C5%A1eimoje.doc>
- Kompleksiškai teikiamų paslaugų šeimai 2016–2023 m. veiksmų planas.* (2016). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/00667490e70711e59b76f36d7fa634f8/asr>
- Kvieskienė, G., Čiužas, R., Vaicekauskienė, V., Šalaševičiūtė, R. (2015). *Kompleksinė pagalba neįgaliems asmenims.* Vilnius. http://elaba.lvb.lt/ELABA:eLABa_Repository:ELABAPDB11684155.
- Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2011 metų veiklos ataskaita. (2012). 2012-01-27, Nr. 1S-498. <https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/dokumentai/Administracin%C4%97%20informacija/Veiklos%20ataskaitos/2011.pdf>
- Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2010 metų veiklos ataskaita. (2011). 2011-04-11, Nr. (1.40)-7R-2962. <https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/dokumentai/Administracin%C4%97%20informacija/Veiklos%20ataskaitos/2010.pdf>
- Lietuvos Respublikos Konstitucija.* (1992). <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano“.* (2007). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.292752/asr>
- Lietuvos Respublikos Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas.* (2011). <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.E14E6502CCC>.
- Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymas.* (1996). <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.91609F53E29E/bsMubOcLPi>.
- Lietuvos Respublikos Probacijos įstatymas.* (2011). <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.58398896D322>.
- Lord, J., Hutchison, P. (1993). The Process of Empowerment: Implications for Theory and Practice. *Canadian Journal of Community Mental Health*, 12 (1), 5–22. https://www.johnlord.net/web_documents/process_of_empowerment.pdf
- Michailovič, I. (2020). *Smurtinio elgesio kaitos svarba užkertant kelią smurtui artimoje aplinkoje.* Vilnius. <https://www.journals.vu.lt/teise/article/view/16806>
- Michailovič, I. (2018). Smurtas prieš moteris kaip diskriminacijos dėl lyties forma ir lyčių stereotipų pasekmė. *Informacijos mokslai*, 80 (80). DOI: <https://doi.org/10.15388/im.2017.80.11671>
- Michailovič, I., Justickaja, S., Vaičiūnienė, R., Kalpokas, V., Visockas, E. (2019). *Veiksmingo policijos ir kitų suinteresuotų institucijų bendradarbiavimo link: smurto artimoje aplinkoje atpažinimo, pagalbos ir prevencijos modelis.* Mokslo studija. Vilnius: Lietuvos teisės institutas. <http://teise.org/wp-content/uploads/2019/08/POSIB.pdf>
- Nikartas, S. (2016). *Gyventojų dalyvavimas užtikrinant saugumą bendruomenėse: kriminologinės ir teisinės prielaidos.* Vilnius: Lietuvos teisės institutas [interaktyvus]. <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/07/Gyventoju-dalyvavimas-uztikrinant-sauguma-Monografija.pdf>
- Nikartas, S., Katinaičė-Lodh, R. (2018). Subjektyvusis probacijos veiksmingumas: probacijos tarnybų veiklos vertinimas kliento požiūriu. *Jurisprudencija*, 1, 204–224. <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=683302>
- Ruškus, J., Mažeikienė, N., Naujanienė, R., Motiečienė, R., Dvarionas, D. (2013). *Įgalinimo samprata socialinių paslaugų kontekste.* Vytauto Didžiojo universitetas. Socialinio darbo metodai. <https://www.vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/30831>
- Sakalauskas, G., Jarutienė, L. (2015). *Probacijos veiksmingumo vertinimas.* Mokslo studija. Vilnius: Lietuvos teisės institutas [interaktyvus]. <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/06/Mokslo-studija-probacijos-veiksmingumo-vertinimas.pdf>
- Specializuotų pagalbos centrų veiklos aprašas.* (2012). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.424133>
- Valstybinė smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 metų programa.* <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b2368b30ea2711e3abf5c17841df37a3?jfwid=fhhu5m0lq>
- Visuotinė žmogaus teisių deklaracija.* (1948) <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385>

EMPOWERMENT OF PEOPLE EXPERIENCING VIOLENCE IN THE CLOSE ENVIRONMENT: AN INTERVENTION PROGRAMME

Eglė Sabonienė, Arūnas Acus

Summary

For a long time, domestic violence was considered to be a private family matter. Only at the end of the 20th century did this phenomenon receive more attention from society. The consequences of violence in the family cause social-psychological problems: fear, stress, somatic diseases, communication, and deviant behaviour. On 26 May 2011 the Law on Protection from Domestic Violence was adopted, forming the legal basis for solving the problem of domestic violence in Lithuania. In 2013, by a resolution of the Government of the Republic of Lithuania, the State Programme for the Prevention of Domestic Violence and the Provision of Assistance to Victims for 2014 to 2020 was approved. The strategic aim of the programme is to reduce the level of domestic violence on a national scale. The programme is not only about providing comprehensive support for victims of violence, but also about programmes for changing the violent behaviour of abusers. In this process, the cooperation of the police, NGOs and other interested institutions is particularly important, which expands the possibilities for understanding both internal and external factors of violent behaviour, and consolidates the possibilities of implementing the model of recognition, support and prevention of violence in the close environment (Michailovič, Justicaja, Vaičiūnienė, Kalpokas, Visockas, 2019).

In Lithuania, an intervention programme for domestic abusers has been approved for changing violent behaviour in the family. The intervention programme for domestic abusers is an educational programme (group work). Its aim is to support abusers to learn how to build partnerships in the family without using violence. The programme is purposefully structured: the skills of recognising violent behaviour in the close environment are deepened by providing information about forms of violence and an analysis of violent situations, modelling positive behaviour in the family without using violence. The programme is implemented by the Lithuanian Probation Service under the Ministry of Justice.

With the aim of changing the behaviour of people who are violent in the close environment, it is important to apply effective training strategies. The application of empowerment strategies is one of the innovative approaches to solving the problem of violence both in the family and in society. An empowerment strategy,

based on theoretical approaches, can be defined as a way of empowering a person to solve their problems by disclosing them.

The expression of empowerment in the Intervention Programme for domestic abusers has not been studied so far; therefore, the main goal of the empirical research introduced in the article was to find out the applicability of the Intervention Programme for domestic abusers, evaluating the experiences and insights of specialists who have completed the training as an opportunity to improve the programmes.

The research respondents belong to the Probation Service, and are trained to implement the Intervention Programme for domestic abusers according to the relevant empowerment methodology, and have signed volunteer contracts with the Klaipėda Regional Department of the Lithuanian Probation Service.

When analysing the answers of the respondents, it is very important to emphasise the empowerment strategies of the programme to change the behaviour of domestic abusers, which are revealed by the answers of the respondents in both theoretical and practical contexts. It is important to emphasise the fact that all respondents confirm that the most important thing is that after the training of the Intervention Programme, the domestic abuser applies the knowledge and skills acquired in real situations in everyday life.

The effectiveness of the intervention programme for domestic abusers is confirmed by all the respondents who participated in the research. According to the respondents, in this programme, empowerment means providing the necessary knowledge, and strengthening social skills, as a prerequisite for solving family conflicts without using violence. The most important elements of the effectiveness of this programme mentioned were: group work, the long time of participation in the programme, the motivation of the programme leaders, and the ability to empower the person to change his behaviour. At the same time, this research revealed the opinion of the respondents about the possibilities of applying behaviour change programmes outside the Probation Service. Therefore, it can be said that by expanding the application of the Intervention Programme for domestic abusers in institutions providing comprehensive family support services, it can be expected to reduce violence in society and establish effective domestic violence prevention strategies.

Eglė Sabonienė – magistrė, socialiniai mokslai (socialinis darbas), vyriausioji specialistė, Lietuvos Probacijos tarnyba.

El. paštas: eglesos@gmail.com